

МОДЕЛ НА АНТИДИСКРИМИНАЦИОННО ОБУЧЕНИЕ В ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ "СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ"

Сашо Нунев

*Русенски университет "Ангел Кънчев"
7017 Русе, ул. "Студентска" 8, България
sasho_nunev@abv.bg*

ANTI-DISCRIMINATION EDUCATION MODEL IN THE PROFESSIONAL FIELD OF "SOCIAL ACTIVITIES"

Sasho Nunev

*University of Rousse "Angel Kanchev"
7017 Ruse, "Studentska" 8, Bulgaria
sasho_nunev@abv.bg*

ABSTRACT

Modern education in social activities must enable preparing social workers to understand and oppose a professionally sound manner different form of discrimination and their consequences. In terms of the uncertain position of national education in social activities is faced with the responsibility to be adequate for the current anti-discrimination policies and practices. In this guideline presents a model of anti-discrimination training, which is possible to achieve a positive effect.

Key words: education in social activities, anti-discriminatory social work, anti-discrimination model of practical training

Въведение

Съвременното образование по социални дейности има отговорността чрез качествена подготовка на социалните работници да допринеса за постигане на високи стандарти на обслужване на клиентите и да гарантира, че дипломираните млади специалисти са уверени и компетентни да практикуват своята професия. Поemanето на такъв ангажимент изисква не само интегриране на ценности, теория и практика, но и увеличаване на дела на практическото обучение и съобразяването му с националните и европейските антидискриминационни политики и практики, като предпоставка за успешна реализация и работа в интерес на благосъстоянието на хора от уязвими общности.

1. Антидискриминационно обучение по социални дейности

1.1. Необходимо начало

Интересът към антидискриминационната социална работа оказва съществено влияние в съдържателен и технологичен план върху образованието по социални дейности в европейски и глобален план. Водещо позиция в тази насока имат страните, поставили основите на образованието по социална работа и допринесли в значителна степен за неговото развитие. В началото на 90-те години на XX век Централният съвет за образование и обучение по социална работа във Великобритания, а по-късно Съветът за образование по социална работа в САЩ и Асоциацията на училищата по социална работа в Канада предприемат нормативно утвърдени мерки и действия за изучаване на проблеми на дискриминирането и потискането на различна основа (пол, раса, етнос, класа, възраст, увреждане и пр.), както чрез задължително включване на такава проблематика в учебното съдържание, така чрез отразяването му в диплома за придобита образователно-квалификационна степен [1; 2; 3]. В съответствие с въведените изисквания се поставя акцент върху следните основни аспекти: осъзнаване и задълбоченото разбиране на индивидуалните и институционалните форми на дискриминация, на последствията от тях и на начините за противопоставянето им чрез

определени подходи и практики; разпознаване и компетентна работа с различия от лично, расово, културно и друго естество; използване на чувствителни към специфичните характеристики на клиента методи и форми на работа. Реализирането им е съобразено и с редица промени в съдържанието и технологиите на теоретичното и практическото обучение, които осигуряват необходимата ефективност и качество. Този процес, започнал преди около две десетилетия, е свързан с възникване на трудности и противоречия, но за тяхното преодоляване непрекъснато се инициират дебати, провеждат се изследвания и се търсят подходящи образователни модели и практики [7].

1.2. Български контекст

В България включването на антидискриминационен компонент в теоретичното и практическото обучение на студентите по социални дейности и съобразяването му с технологиите на обучение е свързано преди всичко с избора на академичните колегии. Поради нерегулирания характер на образованието по професионално направление "Социални дейности" и на професията на социалния работник, не е възможно да се прибегне до вземане на централизирано решение. Наличието на подобна ситуация поставя още веднъж не само въпроса за въвеждане на регулации, но и за търсенето на възможности чрез обединяване на усилията на академичната и на професионалната колегия да се предприемат стъпки за търсене на възможности за по-осезаемо присъствие на учебно съдържание и на обучение на студентите по социални дейности с антидискриминационна насоченост. Реализирането на действия в тази насока ще допринесе за постигане на по-високо качество на образователния резултат в общ и в антидискриминационен план. Развитието на професионализма в социалната работа днес все повече се обвързва с отчитане на гъвкавостта в подходите и активна работа за промяна и развитие. Съобразяването на образованието по социална работа в дадена страна с това в по-широк регионален и международен контекст в рамките на Европейския съюз и извън него, представлява не само предизвикателство, но и възможност за постигане на пренос на образование и квалификация, сравнимост на резултатите от различни образователни системи и повишаване на шансовете за трудова заетост в националните граници и извън тях [6].

2. Модел на антидискриминационно практическо обучение

2.1. Същност на модела за антидискриминационно практическо обучение

Ключово значение за осъществяването на целите на обучението по социални дейности в очертаната контекст има задълбочената практическа подготовка, която дава възможност на студентите да интегрират ценности, теория и практика и да постигнат такова ниво на компетентност, позволяващо им да оползотворяват по-пълно своя капацитет при използването на антидискриминационни практики и да бъдат ефективни в помагачата си дейност. В тази насока предлагаме модел на практическо обучение с антидискриминационна насоченост за студентите от професионално направление "Социални дейности".

Моделът на антидискриминационно практическо обучение на студентите по социални дейности разглеждаме като теоретико-приложна конструкция за организиране на професионалното мислене и дейност по системен и ефективен начин и в съответствие с целите, ценностите и принципите на социалната работа в общ и в антидискриминационен план. Чрез него се осъществява репрезентация на техники, методи, подходи, технологии, функции, роли, умения, активности и взаимодействия в системата на социална работа като практическа реалност, за да се представи в достъпен за усвояване и реализиране помагач процес с антидискриминационна насоченост от определени концептуални позиции и в даден институционален контекст. Педагогическият дизайн на модела на антидискриминационно практическо обучение обхваща планиране, проектиране, създаване и използване на реални ситуации в практически условия, които разширяват възможностите за обучението на студентите по социални дейности в съответствие актуалните изисквания на теорията и практиката.

2.2. Структурни компоненти на модела

Моделът за антидискриминационно практическо обучение на студентите от професионално направление "Социални дейности" включва четири компонента. В практическата си реализация те са взаимосвързани, но за нуждите на анализа се разглеждат относително самостоятелно.

2.2.1. *Взаимодействия и властови отношения.* При реализирането на антидискриминационното практическо обучение основните участници в него (университетски преподавател, наставник, практикуващ студент) се включват в система от взаимодействия с педагогически и помагач характер. Формиращите се в условия им властови отношения са един от важните компоненти, които определят ефективността на процеса и качеството на резултата. Независимо от различията в същността и насочеността на тези интеракции и определянето им като такива със субект-субектна насоченост, в тях винаги може да се открие наличието на неравенства, породени от характеристики на участващите, като пол, раса или етнос, възраст и класа, както и опит от дискриминиране. Конфигурирайки се по определен начин, те придават контекстуална специфика в личностен, интеракционен и институционален аспект. В тази насока принадлежността на субектите във взаимодействията към доминиращи и доминирани групи може да предизвика усещане за властови натиск, неравнопоставеност и безсилие и да генерира напрежение, противоречия и дискриминиране. Предотвратяването на подобни ситуации и създаването на условия за качествено обучение в антидискриминационен аспект изисква от преподавателя и наставника още в етапа на въвеждане на студента в институцията да проявят активност за обсъждане на различия от визираното естество. Такива елементи с антидискриминационна насоченост трябва да се разглеждат в преговорния процес за постигане на договорни отношения, да присъстват в договора между висшето училище и осигуряващата практическото обучение база и да определят рамката на правата и отговорностите на страните във всеки етап на практическата подготовка.

Студентите трябва да са информирани, че различия по определени признаци (раса, етнос, пол, възраст, класа и пр.) между социален работник и клиент е възможно съществено да повлияят ефективността и качеството на дейността на всеки етап от работното взаимоотношение. В очертаня контекст поставянето на въпроси с такъв характер, като базов елемент на практическото антидискриминационно обучение, заема ключово място в организацията и реализирането на модела и ориентира към анализиране на взаимодействията и властовите отношения в следните *аспекти*: способност на студента за изследване на собствения културен контекст, ценности и ценностни ориентации, етнически, полово, възрастово и пр. определени различия и предразсъдъци и разбиране на личните контекстуални влияния, както за създаване на привилегии и пораждање на неравнопоставеност, така и за насърчаване на толерантността и недискриминирането; разбиране на собствения и на други хора опит, повлиян от посочените различия и свързани с тях властови конфигурации, както и начина, по който те засягат субекта и заобикалящите го хора; обвързване на визирания опит със ситуациите на взаимодействие с преподавателя, наставника и клиентите и постигане на адекватно разбиране; анализ и оценка на работата по този компонент за постигане на индивидуалните и на антидискриминационното практическо обучение цели и задачи. Провеждането на дискусии по посочените въпроси ориентира към идентифицирането на проблеми и търсенето на решения. Тези дискусии са изключително важни за качественото провеждане на практическото обучение, когато институциите като бази предоставят социални услуги за клиенти от уязвими етнически и други групи, в състава на персонала се открояват доминираща и доминирана група и сред практикуващите студенти има представители на доминирани етнически групи. Ако в дадена група за практическо обучение и институция за провеждане на практика няма такава среда и условия, преподавателят и наставникът използват моделирани ситуации и казуси за анализиране от студентите на проблеми на властовите отношения и неравенства в контекста на различни интерперсонални системи, като се стремят да ги разглеждат открито, без предразсъдъци и обективно.

2.2.2. *Институционален контекст.* Всяка институция за предоставяне на социални услуги, изпълняваща функцията на база за провеждане на практическо обучение, има свой собствен път на развитие и формиран собствен образ и "биография". Възможно е практическите бази да проявяват

различна степен на сензитивност към проблеми на дискриминацията на основата на определени различия (пол, раса или етнос, възраст, класа, увреждане и др.) и политиките и стратегиите им да се характеризират с по-висока или по-ниска степен на успешно идентифициране и противопоставяне на дискриминация. Важна съставна част на дейността от този компонент на модела е установяването от отговарящия за практическото обучение преподавател на антидискриминационния профил на институцията и чувствителността на нейния персонал към проблеми на дискриминацията. В тази насока обективната оценка на институционалния контекст, използваните подходи и практики представляват съществен фактор за реализирането на антидискриминационното практическо обучение. В случаи на недостатъчна подкрепа и на препятствия във формирането на консенсусна позиция, преподавателят и ръководството и персоналот на практическата база предприемат стъпки за по-задълбочено разглеждане на проблеми, свързани с различията, и търсят възможности не само за подобряване на сензитивността и отговорността на персонала, но и за осигуряване на насърчаваща разнообразието и толерантността професионалната среда, в която се предоставят качествени и ефективни социални услуги и студентите могат да усвоят необходимите им умения и опит. Ако възникнат проблеми по отношение на постигане на единство в позициите за осигуряване на подходяща среда и условия с антидискриминационна ориентация, преподавателят обсъжда със студента, с цел вземане на информирано решение, две основни възможности. Първата от тях се отнася отказ за провеждане на практиката в тази институция, поради наличието на неподходяща среда и условия. При втората възможност, свързана със съгласие за практикуване, въпреки недостатъците, вниманието се насочва върху най-доброто, което би могло да се усвои в тази институционална среда при липса на избор на друга; помощта, която е на разположение или е необходимо да се създаде; подходите за наблюдаване и подкрепа, за да се оптимизират възможностите за учене и се постигне целта на обучението.

Ръководещият практическото обучение преподавател фокусира допълнително изследователската активност на студентите в няколко важни направления: профил на персонала, свързан с недискриминиране и спазване на законови и етични норми; ефективност на политиките, стратегиите и практиките на институцията за осигуряване на равни възможности и толерантна работна среда; усилване на ефекта от дискриминацията чрез конфигуриране на различни фактори и признаци (етнос, класа, пол, възраст, увреждане и др.); сравняване на антидискриминационния профил на персонала с използвания от него методически инструментариум, както и с качеството и ефективността на предоставяните социални услуги; възможности за включване в дейности и инициативи за развитие на политиката и дейността на институцията в общ и в антидискриминационен аспект. Използването на тези тематични направления подпомага практическото обучение и предоставя възможност на студентите да вникват по-задълбочено в специфика на контекста, в който работят.

2.2.3. Професионална подготовка на преподавателя и наставника. Педагогическите и професионалните на ресурси на субектите, отговарящи за организирането и провеждането на антидискриминационното практическо обучение, представляват в съдържателен и методически план фактор, който осигурява възможност на студентите да усвоят умения и да наблюдават модели на добри практики. Необходимо е преподавателят и наставникът да разбират същността и спецификата на антидискриминационната социална работа и да умеят да определят това знание в компетентно професионално поведение, съответстващо на спецификата на ситуацията и контекста. Практическото обучение на студентите по представяния модел е свързано с оптималното използване на супервизия (административна, образователна и подкрепяща). В тази насока основните педагогически субекти трябва да са открити и обективни в оценката си до каква степен антидискриминационната социална работа е обвързана в ценностен и технологичен план с професионалната им дейност. Паралелно с това те носят споделена отговорност, както за практическото обучение на студентите, така и за популяризирането и развитието на антидискриминационните политики и практики в образователен и приложен аспект, интегрирането им в дейността на учебното заведение и практическата база и разработването на собствени модели на преподаване и практика.

2.2.4. *Съдържание на практическото обучение.* Планираното за усвояване съдържание с практико-приложна насоченост е базов компонент на модела и включва определен обхват от тематични направления в областта на антидискриминационната социална работа, основни методически и организационни моменти от реализирането на практическото обучение [4; 5]. Нашият опит позволява да изведем схема за провеждането на учебна практика с четири основни етапа - организационен етап ("поставяне на рамки и поемане на отговорности"); начален етап ("вникване и задълбочаване"); етап на реализиране ("действие"); аналитично-оценъчен етап ("поглед към себе си и резултата от дейността"). Основните стъпки при създаването на педагогическия дизайн на учебната програма се свързват с приемането на подход с антидискриминационна насоченост за нейното структуриране и за формиране на съдържание. В тази насока съществено значение има съобразяването с рамката на антидискриминационното практическо обучение, която включва следните компоненти - ценности; знания; умения (когнитивни, междуличностни, вземане на решения, използване на ресурси); власт, властови отношения и обезвластяване на уязвими групи. В съдържателен план практическото обучение на студентите осигурява следните възможности: идентифициране на принадлежността на клиентите към уязвими групи, които са във висок риск от дискриминиране на основата на един или няколко признака, за да се разбере придавания от тях смисъл на обстоятелствата и в този контекст да се определи насоката на подкрепа; обсъждане на случаи на дискриминиране и създаване на условия чрез моделиране на ситуации и използване на казуистичен подход, за да се тества способността на студентите да реагират професионално адекватно; оценяване на ценността на различията и многообразието, както и значението на предизвикателствата на стереотипизирането и дискриминацията, за да не се разглеждат хората от уязвими групи единствено като обекти в неравностойно положение, а преди всичко като субекти, притежаващи силни страни и достойнства; осигуряване на достъп до информация по проблеми на неравенствата, предразсъдъците, стереотипизирането и дискриминацията; усвояване и развитие на умения за противопоставяне на дискриминацията в реални условия.

Заклучение

Социалната работа е носител на промяна и поставя в основата си зачитането на човешките права, социалната справедливост, толерантността и насърчаването на социалното включване. Реализирането им в контекста на нейната мисия изисква включването на значим антидискриминационен компонент в практическото обучение на студентите по социални дейности. Съвременните социални работници трябва да притежават компетенции, позволяващи им да се справят успешно и отговорно с проблеми на неравенствата, предразсъдъците, стереотипизирането и дискриминацията.

Литература

1. Canadian Association of Schools of Social Workers. 2000. Education policy statements: Board of accreditation manual. Ottawa.
2. CCETSW. 1991. One Small Step Towards Racial Justice: the Teaching of Antiracism in Diploma in Social Work Programmes. London, CCETSW.
3. Council on Social Work Education (CSWE). 2003. Handbook of accreditation: Accreditation standards and procedures (CSWE) (2003). Alexandria, VA: CSWE.
4. Doel, M., Shardlow, S. 2005. Modern Social Work Practice: Teaching and Learning in Practice Settings. Ashgate, Aldershot.
5. Doel, M. 1990. Putting the heart into the curriculum. *Community Care*, 797, pp.20-22.
6. Dominelli, L. 2004. International Social Work Education at the Crossroads', *Social Work and Society* 2(1): 87-95.
7. Dominelli, L. 2004. *Social Work: Theory and Practice for a Changing Profession*. Cambridge, Polity Press.